

„Aký by bol dnešný Bardejov, keby sa 2. svetová vojna nikdy neodohrala a židovská komunita by dodnes žila spolu s nami v našom meste?“

Patrícia Greifová

„Bardejov – malý Jeruzalém“.

Písal sa 16. máj 2001. Bezvýznamný dátum? Pre mňa ani zďaleka. V tento deň sa narodila osoba, ktorá ma o 17 rokov ovplyvnila a stala sa veľkou súčasťou môjho života. Bola to Ráchel.

Rodina Nathana Guttmana mi celkovo tak trochu skrížila cestu. Aby som vás uviedla do deja, tak musím spomenúť, že Guttmanovci boli potomkovia zakladateľov židovskej komunity v meste. Založili synagógu, školu, cintorín či chudobinec. Boli neodmysliteľnou súčasťou nášho mesta a zanechali tu vyše 3000 potomkov, ktorých dodnes stretávam na uliciach. Uliciach židovských, či kresťanských. To, že sa neskôr prihlásili k ortodoxnému smeru mi bolo tiež povedané.

Nuž, ale ako to všetko viem? Moja najlepšia kamarátka Ráchel je židovka. Nízke, útle dievča s tmavými vlasmi a hnedými veselými očami. Krásna, múdra ako jediná dcéra z dobrej rodiny. Jej otec pracuje pod správou bardejovského rabínskeho úradu židovskej komunity z mesta a 30 okolitých obcí. Mama je učiteľka v židovskej škole. A Ráchel? Tá sa mi celé roky mihala pred očami, ale nikdy sme sa spolu nebavili. Až raz...

Ortodoxní židia. Každá ich činnosť je prejavom túžby po spojení duše s Bohom. Sú láskaví a veľmi milí, tak ako aj moja Ráchel. Stretli sme sa náhodne a náš rozhovor nemohol ani trvať dlho, kvôli Šabat. Šabat je mnohými považovaný za najvýznamnejší deň v živote každého Žida, možno ešte významnejší ako Jom-kipur (Deň zmierenia). Jedine počas Šabatu sú jednotlivci zo zhromaždenia v synagóge volaní k čítaniu z Tóry.

Ráchel vychádzala zo synagógy a ja som sa jej prihovarila kde ide, keďže na ulici nebol nikto iný a ja som nemala žiadnu kamarátku. Až neskôr som pochopila odkiaľ vlastne vychádzala a že nemá na mňa čas. Trvala som však na tom, aby sme sa niekedy porozprávali a nadviazali bližší kontakt. Môj život bol celkom obyčajný. Mala som jedného kamaráta Jakuba, nebola som z bohatej rodiny a každý koho som poznala, sa so židmi nestretával. Ja som chcela byť iná. Ale prečo? Vedela som, že sú takí istí ľudia ako my, no a chcela som sa presvedčiť. Nieкто neviditeľný ma asi vypočul a ja som Rašku (je to prezývka Ráchel, ktorú

som jej dala pri druhom stretnutí) opäť uvidela. Stali sa z nás sestry. Z môjho mena Alžbeta sa stala Betina a z Ráchel bola Raška. Všetko sme robili nenápadne. Aj naše prvé stretnutia boli zahalené rúškom tajomstva. Totiž bolo neobvyklé mať kamarátov židov, hoci v meste ich bolo mnoho. Za pár mesiacov sa z nás stali kamarátky na život a na smrť, vedela som o nej všetko. Vymieňali sme si každé jedno tajomstvo. Tri dni pred sviatkom, kedy židia dávajú do svojich okien osemramenné svietniky (chanukije s deviatym ramenom, ktoré slúži ako sluha na zapalovanie sviečok) teda Chanukou mi povedala to, o čom som ani netušila. „Betina zaľúbila som sa do Jakuba.“ Najprv som ani nedýchala. Obidve sme vedeli, že sa to nesmie. Židia majú striktné pravidlá. Ani vo sne by ma nenapadlo, že moju najlepšiu kamarátku budem vidieť takú nešťastnú. Zrazu nastalo ticho v našom rozhovore. Povedala si to niekomu? Musí existovať nejaké riešenie no nie? Stretávate sa s Jakubom? Toľko otázok a nevypovedaných odpovedí. Povedala: „Povedala som to mame.“ „Si normálna?“ , vybuchlo zo mňa. Vtedy som myslela, že Rašku zaškrtním. „Čo ti na to povedala?“ spýtala som sa aj keď odpoveď som si v duchu myslela. Mama samozrejme na ňu nakričala, tak ako mamy vedia a zakázala sa jej s ním okamžite stretávať. Podľa neutíchajúcich slz na tvári mojej jedinej kamarátky som usúdila, že to muselo byť silné. Ich komunita, teda tých ortodoxných v meste je uzavretá a niečo také netolerujú. Na vyhľadávanie vhodných partnerov majú šadchena (dohadzovača).

Mojou myšliou sa víril nezastaviteľný tok emócií. Chcem jej veľmi pomôcť. Sviatok zasvätenia je židovský sviatok, ktorý sa začína 25. dňa v židovskom mesiaci kislew a trvá osem dní. Osem dní som intenzívne rozmýšľala o tejto nepovolenej láske. Požičala som si knihy o židovskej kultúre. Nechcete vedieť ako pani knihovníčka v našej knižnici na mňa pozerala. Pesach, Jom kipur, Šabat, Purim či Roš ha-šana. V každej literatúre na mňa vybehla táto cudzia terminológia. Pomaly som spoznávala sviatky, zvyky Ráchelinej viery. Keďže viem, aká je nábožná celá jej rodina, pochopila s bolesťou v duši, že táto láska neprichádzala do úvahy. A čo Jakub? Stretla som ho pred Kóšer potravínami pána Schondorfa, kde sme s Raškou mali obvykle náš bod stretnutia. Bol z tejto situácií tiež dosť mimo. Chcela som aspoň trošku odľahčiť situáciu tak sme sa prešli a ja som mu, ani neviem prečo, začala rozprávať o kašrute. Je to súbor židovských predpisov hovoriacich o tom, čo sa môže jesť a čo nie, čo s čím môžeme kombinovať a ako jedlo pripravovať. Zásadným bodom kašrutu je rozdelenie potravín na kóšer – čisté a trejf – nečisté. Nečisté nesmú za žiadnych okolností konzumovať. Prikazuje to Tóra. Jakub vieš vôbec čo je Tóra? Chcem tým všetkým dôjsť k tomu, že spolu byť nemôžete. Nechcela som prísť ani o jedného z nich, bola

som epicentrom ich romanci. Ja som to mala ešte ťažšie ako oni dvaja. Po Chanuke sme sa s Ráchel stretli. Asi nikdy v živote som nevidela tak smutný pohľad ako dnes. Stalo sa niečo? Mama to povedala otcovi. Toto nebola najšťastnejšia veta, ktorú som chcela po dlhšom odlúčení počuť. Myslíte si, že to vzal v poriadku? Keďže pracoval na rabínskom úrade mal veľa kontaktov hlavne s hlavnými rabínmi v Nowom Saczi v Poľsku. Túto informáciu som už niekoľkokrát počula. No to, že ju vlastný otec sľúbil pred pár rokmi vydať za synovca rabína Steinera som netušila. Teda ani ona nie. Bolo mi tej malej bojovníčky neskutočne ľúto. Behom roka, čo sa intenzívne kamarátim, bolo toho na jej pleciah už akosi priveľa. Stále mi prízvukovala, že či chce či nie bude sa musieť za neho vydať. „Za svoje činy, viny berieš na seba zodpovednosť“. Nemohla som dovoliť Ráchel urobiť nejakú hlúposť a už vôbec sa nemohla stretnúť znovu s Jakubom. Moja stará mama o židovskej kultúre čo to vedela. Povedala mi, že by Ráchel vylúčili zo židovskej obce ak by neuposlúchla. Dozvedela som sa, že židovku z dobrej rodiny rodičia budú chcieť vydať za chlapca z bohatej rodiny. Otvoria si obchod, krčmu, budú mať veľa detí, na verajách dverí budú mať mezuzu (ktorá vyjadruje ich lásku k Bohu a príslušnosť k judaizmu, tak ako ich majú aj teraz a rodičia budú šťastní, že ich dcéra je v dobrých rukách. Budú sa mať radi, aký bude? Len to jediné mi prebiehalo hlavou. Nech by sa dialo čokoľvek, chcela som, aby Ráchel vedela, že pri nej stojím.

S poľutovaním musím povedať, že naše obavy sa stali skutočnosťou. Prišla mi biela obálka od Ráchel. Ruky sa mi triasli, keď som ju otvárala. Vnútri som našla svadobné oznámenie a zložený kúsok papiera. Ráchel a Kazimierz sa 14.3.2019 vezmú v jednej z Bardejovských synagóg. Raška - to krásne múdre dievča, ktoré mi prirástlo k srdcu sa ako 18 ročná bude vydávať. V liste opisovala, že jej nastávajúci je pekný, pozorný a láskavý. „Mám ťa rada Betinka!“ - to boli jej posledné slová v liste. Od radosti som sa rozplakala. Modlila som sa nech je šťastná a nech nám jej budúci manžel dovolí sa kamarátiť, aj keď nie som židovka. Na svadbu som ísť nemohla no v duchu a v slzách som vedela, že sa bude mať dobre. Tešila som sa, že sa ďalšia mladá židovská rodinka usídli v Bardejove. Naše mesto sa tak rozrástlo na miesto, kde svorne žijú veľa seba rešpektujúci ľudia s rôznou kultúrou, zvykmi i náboženstvom.

Život nám do cesty pripletie rôznych ľudí. Mne dal človeka, ktorého som nikdy neodsudzovala za vieru či inú kultúru. Pripletol mi do života Ráchel - kamarátku na život a na smrť.

